

Thomas Becket

af Sigvard Skov

I Kirkehistoriske Samlinger 6. række III, 401-436 publiceredes i 1941 afhandlingen »Thomas Becket og Norden«. Siden da er der imidlertid fremkommet så meget nyt stof, at det skønnes rimeligt at tage emnet op igen, ikke i sin helhed, men i form af tilføjelser til og uddybninger af det i nævnte artikel meddelte.

Mange af dem, der i den fordums mellemskole tyrede Kaj Bredsdorffs udmærkede engelske læsebøger, vil sikkert have en levende erindring om nogle sider, der skildrede Thomas Becket. Her omtaltes den engelske ærkebisp og helgens (formentlig apokryfe) østerlandske herkomst, vejen til primatet, samt sluttelig de farlige replikker og de tunge sværdhug under hvælvingerne i Canterburykatedralen. Det gav en viden og en forståelse langt ud over nogen lektie, og man fandt mange år senere det helt i sin orden, at dette middelalderdrama stadig kunne fængsle nutidsmennesker og da netop i dramaform i en stor digters hånd. Man skulle ellers synes, det var dristigt nok i 1930'erne at præstere et versdrama med middelalderemne; men er digterens talent og inspiration af rette størrelsesorden er form og ramme mindre væsentlige ting, og T.S. Eliot (1880-1965) besejrede i alle fald både kritikere og skeptikere med sin kristelige tragedie fra 1935.¹ Digteren skildrede på det indre plan Thomas Becket's hovmod, hans vished om det kommende martyrium med den dertil knyttede syndige stolthed og endvidere forestillingen om martyrskabets betvingende magt over europæisk sind og tanke i de kommende tider. Til den kamp i sindet, som også er dramaets, erindres usøgt, at Petrus Lombardus nævner »superbia« som den første af de syv dødssynder. Men Thomas Becket's historie er jo ikke blot litteratur og fortidshændelse. Den har langt mere end så mange helgenberetninger den aktualitet, at et ærkebiskoppeligt martyrium ikke blot stadig er muligt, men faktisk er hændt med en latinamerikansk ærkebisp's drab i hans egen domkirke.

Efter T.S. Eliots bidrag til verdenslitteraturen vil det nok her synes påfaldende at nævne »Kam i Nesom« af Lennart Bernadotte, som især værdsættes i Nättra Hembygdsförening,² og det ville næppe heller være sket, om ikke Bo Hellmann havde taget sig for at efterforske de historiske realiteter bag dette lokalbetonede drama. Udgangspunktet for for-

fatteren er et tegn om en præst, der i en ubestemt katolsk fortid blev myrdet foran altret af en stedlig stormand. Det første, Hellmann fandt, var, at der rundt i Sverige var optegnet ganske tilsvarende tegn med kun små variationer, altså typiske vandresagn. Men selv et omvandrende tegn må vel have et bestemt udgangspunkt, og det fandt Hellmann i Thomas Becket-legenden, som den er indhugget i sten, nemlig i reliefferne på døbefonten i den nærliggende Nora kirke, som givetvis har været drøftet og kommenteret gennem tiderne, også i Nätra.³ Om man følger Hellmann, har man her et sent og mærkeligt eksempel på legendens evne til at reproducere og leve videre i svensk nutid.

Den nævnte døbefont i Nora⁴ er et gotlandsk exportprodukt fra tiden omkring 1200. Den er prydet med en relieffrise, hvori indgår barnemordet i Bethlehem og drabsscenen fra Canterbury. Ærkebispens fældes foran altret stående med kalken i hånden. Det stemmer ikke helt med de historiske beretninger, og det er heller ikke korrekt, at ærkebispens får hele hovedet hugget af; men det er ikke ukendt, at kunstnere tager sig ret til visse friheder.

Døbefonten i Nora er et særdeles acceptabelt arbejde; men den kan dog ikke måle sig med den meget velbevarede font i Lyngsjö, som Nora-mesteren muligvis har kendt. Lyngsjöfonten er en smule ældre og dateres nu ret nøje til ca 1190-1200. Den er tidligere omtalt⁵ og da efter datidens opfattelse – L. Tynell, Monica Rydbeck, Francis Beckett – henført til stenhuggeren Tove, der har signeret fonten i Gumlösa. Siden da har Frans Carlsson hævdet,⁶ utvivlsomt med rette, at denne tilskrivning ikke kan passe. Den kunstnerisk meget højtstående font i Lyngsjö må skyldes en tysk kunstner, en særlig Lyngsjö-mester, der virkede i Skåne omkring 1200; men som stilmæssigt hører hjemme i Henrik Løves tyske lande. Til denne rent kunstneriske bestemmelse kan føjes, at Henrik Løves datter, Gertrud, i 1177 ægtede den senere kong Knud VI. Hun folte sig særlig knyttet til Skåne, hvor hun i 1197 stedtes til hvile i Vä kirke. Det ligger nær at knytte dronning Gertrud til dette tyske indslag i Skånes kunst. Valget af St. Thomas-motivet er da ikke nogen tilfældighed. Det var Henrik Løve, der lod bygge Braunschweigs domkirke, som har St. Thomas blandt sine skytshelgener og har historien om ærkebispens martyrium blandt motiverne for domkirkens berømte frescomalerier. Lyngsjö kirke var fornemt udstyret med et gyldent alter i koret og med kalkmalerier på væggene. At der hertil føjedes en fremragende døbefont, kan næppe være helt tilfældigt.

Den, der søger Thomas Becket-motiver i danske kalkmalerier, vil nok – tøvende – standse op i Sønder Næra kirke på Fyn. På denne kirkes

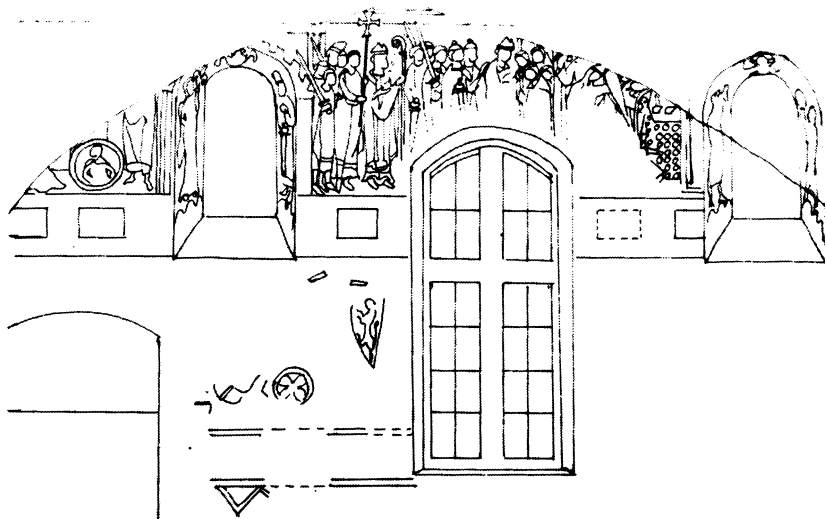
nordvæg findes et romansk kalkmaleri, der dateres til ca 1175-1200. Det er desværre blevet temmelig molesteret, da der senere indbyggedes hvælvinger i kirken, og der blev brudt nye vinduesåbninger gennem muren. Men der er dog så meget tilbage, at der tydeligt ses munke, krigere med dragne sværd og en biskop, der myrdes. Det kunne nok uden vanskeligheder passes ind i legendelitteraturen. Det ville Poul Nørlund dog ikke vide af, og han henviste til, at helgenglorier savnes.⁷ Finder man denne rekvisit helt uundværlig på ethvert trin i fortællingen, må man resignere. Nørlund foreslog da i stedet at søge emnet i Danmarks historie og viste hen til kamphandlinger i ærkebisperne Absalons og Anders Sunesøns liv og virke. Armin Tuulse tog tanken op og fandt, at motivet var at søge i dansk missionshistorie⁸ med tilknytning til Anders Sunesøn, og denne spændende tolkning er siden tiltrådt af Erik Lassen.⁹

Man kunne dermed vente sagen afsluttet; men siden da har Otto Norn i forbindelse med iagttagelser af Mogens Larsen hævdet, at henførelsen til Thomas Becket-legenden nok alligevel er det sandsynligste.¹⁰ En afvejning af mulighederne støder på det litterære plan på den vanskelighed, at om den berømmelige kamp ved Lyndanisse er der flettet en krans af mere eller mindre sagnagtige detaljer, mens dramaet i Canterbury er bevidnet meget præcist med navne på de få agerende, med replikker og sværdhug i klar erindring. På det billedmæssige plan må det erindres, at meget få malerier står urørte. Man kan risikere at basere detailopfattelser på Kornerups, Linds eller andre restauratorers opmalinger. Det er derfor meget væsentligt, at der for billederne i Sønder Nørå foreligger en fagmæssig og grundig undersøgelse af maleriernes tilstand sammenholdt med tidligere iagttagelser og indberetninger ved Mikkel Scharff.¹¹ På grundlag heraf har Ulla Haastrup¹² gennemgået St. Thomas-legenden og dens ikonografi sammenholdt med de bevarede billedfelter. De stemmer ganske godt overens. Den fynske kirkevæg gengiver to scener, hvoraf den første er bedst bevaret. Man ser her en biskop med mitra og krumstav, ledsaget af en korsbærer og omgivet af fire krigere med dragne sværd. Det andet billede viser en kampscene, hvor skjoldbærende krigere går til kamp mod noget nu udvisket, der har været tolket meget forskelligt; men som efter de seneste undersøgelser ses at være et alter og en mitra. Den første scene viser da ærkebispens ledsaget af korsbæreren, der opsøges af fire riddere med dragne sværd. Den anden scene gengiver drabet foran altret. Desværre har Thomas Becket selv befundet sig i den ødelagte del af billedet, kun mitraen vidner om hans tilstedeværelse. Det synes, som Ulla Haastrup¹³ her er på absolut sikker grund;

men ikke tilfreds hermed søger hun at placere andre af martyriets scener ind på kirkens vægge og slutter overbevisende »Thomaslegenden i Sdr. Nærrå er indtil videre enestående.«

Om man så vil, kan man beklage, at det eneste emne blandt kalkmalerierne med nationalhistorisk motiv må stryges til fordel for en helgenlegende; men netop det, at motivet står så alene, kan også gøre skeptisk. Indtil videre må det antages, at den slags emner har ligget udenfor kirkemalerens eller deres opdragsgiveres horizon. Sdr. Nærrå vidner i stedet om kirkens universalitet, udsmykningen er nok enestående efter danske forhold; men den er led i en fælleseuropæisk bevægelse.

Et par jyske kirker kan fremvise billeder af Thomas Becket fra den sene katholicismes tid. Den anselige granitkirke i Jetsmark i Vendsyssel fik i 1474 en omfattende malerisk udsmykning. Årstallet findes malet i koret sammen med præstens navn, Niels Lauridsen, og Friisvåbnet for stiftets bisp, Jacob Friis, der førte krumstaven fra 1453 til 1487. Malerens navn har man efter sæd og skik ikke fundet anledning til at notere. Bemærkelsesværdigt er, at der i korets østvæg findes en niche, hvor kunstneren har fundet plads til apostlen Andreas, St. Laurentius med risten, St. Nicolai af Myra og endelig Thomas Becket med bog og krumstav,¹⁴ som jo må have haft noget særligt at sige vendelboerne.



Sönder Nærrå kirke, Fyn. Helhed af kalkmalerierne på skibets nordvæg. Ulla Haastrup, skitse 1981. Fra »ICO – iconographisk post« nr. 3, 1981 side 2.

Et andet portræt af martyr-ærkebispem findes i den rigt dekorerede kirke i Limfjordsbyen Skive. Udsmykningen er dateret 1522 og var altså ganske ny, da det i litteraturen supponerede møde mellem Peder Smed og Adser Bonde fandt sted i Skive. Om personerne nu ikke var blevet siddende så længe over ølkrusene i Lars Fogeds hus, men begivet sig ind i kirken, kunne de her have fundet adskillige emner for en reformatorisk snak. Det blev derfor ikke Peder Smed, men en senere meningsfælle, der kom til at fælde den meget protestantiske dom over de kalkmalede dekorationer, at de var udtryk for »paveløgn og munkedrømme.«¹⁵ Anskuer man problemet fra en mere artistisk synsvinkel, vil man finde, at hvælvingerne prydes med yndefulde rankeslyngninger i lette farver. Disse ranker sætter blomster, og i disse blomsterkalke har maleren placeret kirken hellige mænd i halvfigur. Hver af dem er udstyret med et indskriftbånd med navn, og på eet af dem står S. Thomas de Cantuariensis. Efter middelalderkatholsk opfattelse burde vel attributterne kunne sige det nødvendige; men navnesedlerne føles nu ikke overflødige, for det sværd, der i Canterbury kløvede ærkebispens isse, er i Skive, noget ukorrekt, stukket ham i brystet. St. Thomas er her kommet i fint selskab, nemlig sammen med de to nationale helgenkonger, St. Knud og St. Olaf, og han vidner om, at så længe man dyrkede helgener i Danmark på middelalderlig vis, har man æret St. Thomas af Canterbury.

Mens de tre nævnte danske kirker for den første blot kan fremvise beskedne rester af en stort tænkt udsmykning og for de to sidste hver et helgenportræt, er der i Sverige fundet en mere omfattende fremstilling af Thomas Becket's liv og martyrium. Det er et kunstværk, som længst var anset for tabt, og det skyldes blot en kyndig forskers stædige fastholden ved emnet, at den maleriske udsmykning af Björsäters nu forsvundne middelalderkirke har kunnet fremlægges. Denne kirke, et aneligt treskibet bygværk i stavteknik, blev år 1800 revet ned på grund af brøstfældighed. I tiden derefter erindredes, at kirken havde haft en billedmæssig udsmykning malet på brædder; men det var også alt. Det var følgelig meget optimistisk at ville søge rester af denne udsmykning mere end hundrede år efter. Men lykken var med den unge student Andreas Lindblom, da han i 1909 foretog en ransagning i den nuværende kirke.¹⁶ På loftet og i et tårnrum fandt han en del brædder med dekorationer fra 1300-årene, som blev overført til Statens historiska museum i Stockholm.¹⁷ Fundet drog derefter Lindblom ind på frugtbare studier af gotikkens malerkunst i Skandinavien.¹⁸ Yderligere fulgte lykken Lindblom, da kirken fyre år senere skulle restaureres, og man da fik frigjort et antal brædder, som man af byg-



Skive kirke. Hvælving med St. Thomas i en blomsterkalk, 1522. (Nationalmuseet fot.).

ningsmæssige grunde ikke havde kunnet fjerne i første omgang. Det var nok ikke så lige en sag at finde ud af bræddernes oprindelige sammenhæng; men det lykkedes. Og den 20. marts 1950 kunne Lindblom i et foredrag i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien forelægge sine resultater, hvoraf de vigtigste var tolkningen af en

række felter med Thomas Becketts historie. Samme akademi fulgte sagen op med en fornem publikation.¹⁹

Det turde være klart, at med den nævnte forhistorie er Björsäter-billederne ikke kommet ned til vor tid uden skrammer. Trods dette er det lykkedes Lindblom at identificere 16 af de oprindelige 30 scener. Selv om nogle af billederne er noget udviskede, kan der ikke som i Sønder Nørå rejses tvivl om, at det virkelig er Thomas Becketts dramatiske historie, der gengives under de rige arkader. På bisættelsesbilledet bærer sarkofagen indskriften Sanctus Thomas, og det turde vel være bevis nok. I skiftende scener har kunstneren fremstillet bispevielsen, disputen med kongen, flugten til Frankrig, kongens hævn på ærkebispens slægtninge. Og efter tilbagekomsten: drabet i domkirken, baronerne ved den dræbtes lig, ærkesædets plyndring, skrinlæggelsen og som slutning nogle mirakler, hvor de nu så angerfulde mordere vender tilbage for at opnå helgenens tilgivelse. Der er således tale om en meget omfattende helgenlegende i billedmæssig gengivelse, vel den mest omfattende på nordisk grund. Det spørgsmål rejser sig da naturligt, hvad har været kunstnerens forlæg, eller hvilken litteratur har han kendt. Nu foreligger der jo adskillige levnedbeskrivelser,²⁰ både på latin og på nordiske sprog, og det er da ganske interessant og en smule overraskende, at Lindblom formodede, at et ellers ukendt svensk sistedestykke til den islandske Tómas saga erkibiskups måtte være kilden for kunstneren eller hans opdragsgiver. Bogen kunne da muligt være udlånt fra Linköping domkirkes bibliotek. Et entydigt svar synes ikke at ligge lige for hånden; men det er dog måske værd at erindre, at sagaen om den hellige Thomas også forelå i en norsk udgave, som man muligt har haft kendskab til i Östergötland, eventuelt har forsvensket, om man ikke har haft mod på at læse de norrøne tekster. Vi kender ikke navnet på maleren, og det ville vel heller ikke være at vente; men Lindblom fandt, at han må have været af svensk byrd, have arbejdet under engelsk inspiration og have virket i 1300-årenes anden fjerdedel. Og dermed turde han være karakteriseret så nøje, som det nu vil være muligt.

Det vil efter dette ikke være svært at fatte, at Lindblom var af den opfattelse, at Björsäters så rigt udsmykkede kirke måtte være indviet til St. Thomas,²¹ selv om det ikke kan dokumenteres. Og når det samme siges om Skepptuna kirke, er det ligeledes kunsthistoriske grunde, der anføres, idet Mats Åmark ellers vil finde det vanskeligt at forklare, at denne kirke engang fik et så pragtfuldt kunstværk som alterskabet med St. Thomas i bispeskrud fra slutningen af 1400-årene.²² Det var nok en ganske god investering, da Statens historiska

museum i sin tid ofrede 25 kr på dette indkøb. Den nuværende værdsættelse som religiøst kunstværk i verdensklasse markeres bl.a. af, at ærkebiskop Nathan Söderblom foranledigede, at en kopi skænkedes til katedralen i Canterbury.

Den nordiske kristendoms fjerne udbygd, nordbobosættelserne i Grønland, synes også at have haft en kirke indviet til St. Thomas. Der oprettedes såvel et munke- som et nonnekloster, hver med sin kirke.²³ Munkenes, det var et augustinerkloster, var viet til St. Augustin og til St. Olaf, den norrøne helgenkonge. Nonneklostret hørte til benediktinerne, og på langt senere tids kortmateriale nævnes blandt nogle få grønlandske stednavne også Monasterium S. Thomæ.

Vender man nu tilbage til Sverige, bemærkes, at allerede i 1198 fik St. Thomas sit navn indskrevet i Vallentunakalendariet,²⁴ et tidligt vidnesbyrd om den svenske kirkes interesse for den nye engelske helgenbiskop. Mere bemærkelsesværdigt er det, at man i det følgende århundrede betalte en art skat eller afgift fra Linköping stift til St. Thomas og domkirken i Canterbury. Modtagelsen af disse midler er bekræftet i Canterburys regnskaber. I 1271 forordnede imidlertid kong Valdemar Birgersson, at midlerne skulle komme domkirken i Linköping til gode for der at oprette og underholde et St. Thomas alter. I denne kirke, hvor kongen iøvrigt var blevet kronet, byggede man i 1200-årene med arkitektoniske detaljer, profiler og ornamenter, som var nytidige i Canterbury i 1160-årene, men nu ikke længere var tidssvarende. Som forklaring på denne retardering vil Johnny Roosval hævde den i arkitekturhistorien noget usædvanlige begrundelse, at man på denne måde har søgt at overflytte noget af det uhåndgribelige, af stemningen fra martyrstedet til bygværket i Linköping.²⁵ I domkirkens kor fik St. Thomas sit kapel, der senere, da det var slut med helgendyrkelsen, blev overladt til slægten Bielke på Sturefors. Men trods al reformation har man i Linköping dog ikke helt svigtet Thomas Becket. Nærmer man sig domkirken, vil man over tårnet i syd over St. Thomas-koret bemærke en vindfløj med Thomas Becketts bispevåben.²⁶

Den norske ærkebiskop Eystein måtte i sin strid med kong Sverre, der talte Roma midt imod, forlade sit stift og sit hjemland. Han drog til England, som den norske kirke havde levende og venskabelige forbindelser med, bl.a. også formidlet af Thomas Becket.²⁷ Den engelske konge, Henrik II, tog vel imod den norske ærkebisp og pavelige legat og formidlede et passende underhold.²⁸ Man kan vanskeligt tænke sig andet end, at Eystein har gæstet Canterbury og martyrens grav, så

meget mere som Eystein og Thomas Becket havde kendt hinanden fra den gang, de begge levede i Paris. Hjemme i Norge var ærkebisen meget aktiv for domkirkebyggeriet i Nidaros. Også her viste den engelske inspiration sig tydeligt, idet der skete en stilmæssig ændring fra de tungere romanske former til den lettere og spinklere engelske gotik. Indenfor denne kirkes mure blev ærkebisen stedt til hvile i 1188 i fuldt skrud, som skik var. I graven er der fundet nogle beskedne tekstile fragmenter, det lidet der er levnet af det oprindelige rige udstyr. En tiltrængt konservering i 1950'erne blev årsag til et fornyet studium af resterne,²⁹ som viste sig at være guldbroderier fra bispens liturgiske hoser. Benævnelsen er »caligæ«, hvad Agnes Geijer jævnt oversætter med hoser. Faktisk er der tale om tekstile pragtstykker, som bisen formentlig selv har bragt med til Nidaros fra sit engelske ophold. En nøjere undersøgelse viste, at den anvendte teknik var *Opus Anglicanum*, hvad der ikke blot betegner engelsk arbejde, men en ganske bestemt form for engelsk broderi, hvad der igen antyder lange forbindelseslinier. *Opus Anglicanum* var ingen novation på Thomas Becket's tid. Fra 900-årene og op til reformationen var dette arbejde organiseret i Sydengland i en række specialiserede værksteder i nøje samarbejde. Den højt udviklede teknik og den kunstneriske kvalitet skabte et særligt ry for disse broderier. Til dækkende bund anvendte man silke i mange farver, hvorpå de særlige markeringer skete med guld- og sølvtråde. Motivmæssigt veg man ikke tilbage for billedfremstillinger, og et af de fornemste, man kender på dette område, gengiver mordet på Thomas Becket. Det er broderet på hvid silke med figurerne udført i metaltråd. Billedet, der må være blevet til næppe mere end to årtier efter hændelsen, pryder en mitra fra klostret i Seligenthal, men beror nu i det bayerske Nationalmuseum i München. Mitraen var for nogle år siden udlånt til en udstilling i London og blev da anmeldt, kyndigt og beundrende, af den norske kunsthistoriker, Ada Polak³⁰ Det er næppe for dristigt at antage at denne mitra har haft adskillige sidestykker.

At dette højtstående kunsthåndværk netop blomstrede i de egne, som mange pilgrimme passerede på vejen til Canterbury, har næppe skadet dets afsætningsmuligheder. Fremragende arbejder kom derved til de rige kirker på kontinentet og undgik lykkeligvis de billedstorme, der har tyndet ud i de engelske kirkeskatte og da især dem, der havde tilknytning til Thomas Becket. Så beskedne hosefragmenterne end er i deres nuværende tilstand, hører de dog med både i historien om *Opus Anglicanum* og i historien om forbindelserne mellem Norge og England. Til det sidste emne har den norske historiker Arne Odd Johnsen

kunnet knytte nogle opsigtsvækkende tilføjelser.³¹ I Canterburykathedrales necrologium fra ca 1200 fandt han kong Sverre nævnt som broder og velgører (frater et benefactor). Denne i Norden indtil da ukendte notits gav Johnsen anledning til nærmere at undersøge, hvad der monne ligge bag. Han fandt da, at kong Sverre i disse år var i en yderst vanskelig stilling, og at det var ham meget om at gøre at opnå materiel og åndelig støtte fra England og den engelske kirke. Til gengæld har han givetvis måttet yde Canterbury-kapitlet betydelige gaver, og det samme har været tilfældet i forholdet til ærkebiskop Hubert Walter. At domkapitel og ærkebisp var i bitter indbyrdes strid, synes ikke at have haft nogen indflydelse på kong Sverres forbindelser med begge. Kirkeretligt kunne det ellers være betænkeligt nok; men de pavelige banlysninger havde nu ikke altid den ønskede effekt i England, hvor konge og stormænd kunne handle ganske selvstændigt overfor udenlandske autoriteter, pavestolen ikke undtaget. Kong Sverre fik den så ivrigt ønskede økonomiske, militære og åndelige bistand fra England, hvad der var aldeles afgørende for at sikre Norge for Sverre-ætten. Men hvad, der er endnu mere mærkeligt, er, at den banlyste og af paven smædede konge opnåede gennem mere end tre hundrede år at blive mindet på årsdagen for sin død i den domkirke, hvor Thomas Becket blev dræbt i 1170.

De nordiske pilgrimmes valfarter til Canterbury er ikke blot nævnt i litteraturen, men kan også påvises arkæologisk. Det var sæd og skik, at man fra valfartsstedet hjemførte et synligt tegn på, at man havde gæstet et af de hellige steder. Ibs-skallen fra Santiago er nok et af de mest kendte. I Canterbury erhvervede man små ampuller af tin eller bly, som indeholdt en dråbe af martyrens blod spædt op med vand, eller som blot gengav et billede af ærkebispen. Mange af disse pilgrimsmærker er fundet Europa over, ikke mindst på bunden af floderne i de store byer, såsom Seinen og Schelden.³² Der er i Sverige gjort en del fund f.eks. i Lødöse; men tin eller bly vil i reglen ikke være upåvirket af århundreders ophold i jorden, detaillerne udviskes. Ved sammenligning med tilsvarende fund i engelske og franske museer er det lykkedes Monica Rydbeck at påvise de anvendte billedmotiver og at tyde indskriften: Optimus egrorum medicus fit Thoma bonorum (Thomas er de gode syges bedste læge). Billederne fremstiller St. Thomas i ærkebiskoppeligt ornat under en tredelt baldakinbue, selve mordscenen og endelig gravlæggelsen. Sammenlignende dateringer viser hen til 1300-årenes første del.³³ Et fjerde billede, ærkebispen til hest, kendes vistnok ikke fra svenske fund.³⁴

Efterretningen om bloddåden i domkirken i Canterbury den mørke decemberdag i 1170 løb i hast Europa rundt, og snart efter helgenkåringen satte det sig markante spor i litteratur og kunst.³⁵ St. Thomas blev hurtigt en af kirkens mest populære helgener. Da der foreligger kunstværker fra 1100-årene, altså fra tiden kort efter drabet, ligger det nær at spørge, om nogen af dem har portrætværdi. Det menes ikke at være tilfældet; men ellers ville man nok først fremdrage den mosaik i Monreale på Sicilien, der foranledigedes af hertug Vilhelm, som var gift med en datter af Henrik II. Derimod er det muligt at gøre sig en forestilling om ærkebispens, når han optrådte *ex officio*. I de landflygtige år 1164-70 opholdt Thomas Becket sig i Sens i Frankrig, og i denne bys domkirke opbevares stadig ærkebispens messehagel med stola og mitra.

Med den hastige udbredelse, som Thomas-kulten fik, kan man formode en bevidst propagandainsats fra kirkens side. Var det pavedømmet eller benediktinerne, der stod bag? En af de første kirker, der kom til at bære den nye helgens navn, rejstes i Paris omkring 1180. Det kan næppe have undgået pariserscolarenes opmærksomhed. Og blandt disse var der netop i disse år tre, hvis navne skulle få en særlig vægt i det nye århundrede. Det var Lothar af Segni, Stephan Langton og Anders Sunesøn. Om grev Lothar, den senere pave Innocens III nævnes udtrykkeligt, at han drog til Canterbury for at dvæle ved St. Thomas-skrinet.³⁶ Stephan Langton fik han gjort til ærkebisp i Canterbury. Om den tredie, Anders Sunesøn, ved man, at han har opholdt sig i England, det melder Saxo, og da er det næppe for dristigt at antage, at han også har været i Canterbury, der nu var blevet et kendt valfartssted.³⁷ Om den officielle holdning til Thomas-kulten hos de tre kan der næppe herske tvivl, uden at man deraf kan slutte, at de gerne fulgte ham i martyriet. Der var jo det, at Thomas-kulten havde to sider, en religiøs og en kirkepolitisk. At martyriet kan blive konsekvensen af Kristi efterfølgelse, er et enkelt og letfatteligt budskab, og det synes, som det er den side af dramet i Canterbury, der har talt stærkest til alt folket. Den ande side, den kirkepolitiske, drejede sig om den kanoniske ret og i sidste instans hævdelser af den åndelige magts supremati over den verdslige. Disse teorier burde gå hånd i hanke med pavemagts krav på at føje det universelle verdslige overherredømme i Vesteuropa til det arvede religiøse lederskab. Betydningen af denne alliance er stærkt fremhævet af Tore Nyberg.³⁸ I lyset heraf fik stridighederne en ny dimension og for en del også nye former. Der blev rokeret med spillets brikker. Nationale og lokale forhold lod sig ikke uden videre negligere, selv om man tilstræbte univer-

salisme i kirken. De meget selvstændige engelske benediktineres overraskende godtagelse af kong Sverre er måske ikke så uforståelig, når man erindrer, at englænderne utvivlsomt har vidst, at der var alvorlige bestræbelser i gang for at få ærkebisperiden afsluttet, og kong Sverre døde da også med kirkelig bistand og modtog den sidste olie på ret vis. Forbindelserne over Nordsøen havde gamle og tungtvejende traditioner, også økonomiske, som var værd at tage vare på. Ærkebiskop Stephan Langton af Canterbury søgte så længe som muligt at holde fred med den engelske konge, Johan, og da kong Johan kom i strid med stormændene, optrådte ærkebispens som mægler. På den måde skaffede han ikke England en ny helgen; men han viste vejen frem til Magna Carta. Det vil kunne påvises, at kong Valdemar og ærkebiskop Anders Sunesøn på enkelte punkter havde divergerende opfattelser bl.a. vedrørende den kanoniske ret; men ingen af parterne ønskede en polarisering. Efter en menneskealders forløb havde Thomas Becket's martyrium ikke samme politiske slagkraft som før, stridigheder og kampformer havde ændret sig. Derfor kunne nu kong Sverre blive en central skikkelse i den norske Thomaskult. Tilbage blev da det dramatiske stof i helgenhistorien, der nu som forud talte til de religiøse sind uden at tabe sin kraft. Tilbage blev ligeledes de yndede motiver for kunst og digtning, et stof, der heller ikke tabte sin kraft. Et stof der endog i en stor digters hånd i nutiden har kunnet genopstå som drama. Netop som drama, ringen var sluttet.

1. Mordet i Domkirken. Dansk oversættelse ved N.J. Rald, 1940.
2. Albert Viksten: Kam i Nessom; Ångermanland bd. 4, 1947, p. 102-109.
3. Bo Hellmann: Mordet i Nätra kyrka; Ångermanland bd. 13, 1974, p. 16-22.
4. Johnny Roosval: Tomas biskop på Nora funt; Ångermanland bd. 4, 1947, p. 37-47. Jvfr. Konsthist. Tidskr. XI, p. 87. Sthlm. 1942.
5. Kirkehist. Samlinger 6.r.III, p. 426.
6. Frans Carlsson: Lyngsjömästaren; Fornvännen 1970, p. 318-327.
7. Poul Nørlund og Egmont Lind: Danmarks romanske Kalkmalerier p. 190. Khvn. 1944.
8. Armin Tuulse: Missionshistoria i Danmarks senromanska kalkmåleri; Fornvännen 1967, p. 37-49.
9. Erik Lassen: Dansk Kunsthistorie I, p. 119. Khvn. 1971.
10. Otto Norn i Kirkehistoriske Samlinger 1980, p. 28.
11. Mikkel Scharff: Kalkmalerierne i Sønder Nærrå kirke på Fyn; Iconographisk Post 1981, 3, p. 1-25.
12. Ulla Haastrup: Den hellige Thomas af Canterbury i Sønder Nærrå på Fyn; Iconographisk Post 1981, 3, p. 26-47.
13. Ulla Haastrup: op.cit., p. 34.
14. C. Klitgaard: Kalkmalerierne i Jetsmark kirke; Vendsysselske Aarbøger XII, p. 110, 1937-38.

15. J.J. Lohmann: Kalkmalerierne i Skive Kirke. 1890.
16. Andreas Lindblom: De Gyllene Åren p. 159. Sthlm. 1952.
17. Fornvännen 1911, p. 67-101.
18. A. Lindblom: La peinture gothique en Suède et en Norvège. Sthlm. 1916.
19. Andreas Lindblom: Björsätersmålningarna. Sthlm. 1953.
20. E. Walberg: De äldsta lefnadsteckningarna öfver Thomas Becket; Lunds Universitets Årsskrift N.F. afd. 1, bd. 10 nr 4. Lund 1914.
21. Andreas Lindblom: Björsätersmålningarna p. 76. Sthlm. 1953.
22. Mats Åmark: Kyrkopatroner i Årkestiftet p. 12. Uppsala 1951.
23. Knud J. Krogh: Erik den Rødes Grønland p. 86. Khvn. 1967.
24. Liber Ecclesiae Vallentunensis ed. T. Schmidt, p. 38. Sthlm. 1945.
25. J. Roosval i Ångermanland 1947, p. 46.
26. K. Von Schmalensee: Gavlar och torn; Östergötland 1968, p. 51
27. L. Daae: En krønike om erkebisperne i Nidaros p. 17-20; Festskrift i Anledning af Trondhjems 900 Aars Jubilæum. Trondhjem 1897.
28. Arne Odd Johnsen: Erkebisp Eysteins eksil. Det kgl. norske videnskabers selskabs skrifter. Oslo 1950.
29. Agnes Geijer & Anne Marie Franzen: Tekstila gravfynd från Trondheims domkyrka; Nordenfjeldske Kunstindustrimuseums Årbok 1956, p. 9-69.
30. Ada Polak: London-Kronikk; Kunst og Kultur 47. årg. p. 35-37. 1964.
31. Arne Odd Johnsen: Kong Sverre og England 1199-1202. Avh.utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Hist. fil.klasse. Ny serie no. 13. Oslo 1970.
32. A.J.G. Verster: Tin door de eeuwen p. 39, 105. Amsterdam s.a.
33. Monica Rydbeck: Blyampuller; Kulturen 1949, p. 153. Monica Rydbeck: Thomas Becket's ampuller; Fornvännen 1964, p. 236-247.
34. Gengivet i G.M. Trevelyan: Englands Historie oversatt av August Schou I, p. 177, Oslo 1931.
35. T. Borenius: The iconography of St. Thomas; Archæologia vol. LXXIX, 1929. T. Borenius: St. Thomas in Art. London 1932.
36. F.M. Powicke: Stephan Langton p. 18 Oxford 1928.
37. Veraldar Saga ed. Jakob Benediktsson, p. 66. Khvn. 1944.
38. Tore Nyberg: Skt. Peters efterfølgere i brydningstider p. 154, 162. Odense 1979.